

THE TRAINED MEMORY – COMPLEMENTARY HISTORIES OF ROMANIAN LITERATURE

Rodica ILIE, Associate Professor, PhD, “Transilvania” University of Braşov

Abstract: Over the last few years the research on Romanian literature has been conducted in manners which are considerably different from the monographic or exhaustive inventory practices, which do not abide by the didactic or typological model and which are not in accordance with the stern rules and pressure of the literary canon. Hence, a few samples of literary history which are similar but also different from the point of view of intent or hermeneutical practice will be analyzed, namely the studies and histories written by Eugen Negrici and Cornel Ungureanu. In spite of the fact that the two historians embark on a critical exploration of Romanian literature from different perspectives and with different goals, they relevantly demonstrate that the study of literary history is not yet exhausted or obsolete, that it doesn't necessarily entail the aridity of categorization, of inventories, of typologies, but rather the passion of rewriting, the accomplishment and nuanced adjustment of the delineation that comprehensively defines the literary phenomenon of the 20th century.

Keywords: history of values, canon, communication of the margin (canon-marginality, insider-outsider, national-European, center-periphery, interdisciplinarity, pluralism.

În ultimii ani cercetarea literaturii noastre a început să se facă în maniere diferite de practicile monografice sau de inventariere exhaustivă, altfel decât după modelul didactic sau tipologic, altfel decât după strânsa rigoare și presiune a canonului literar. Vom urmări în continuare câteva exemple de istorie a literaturii care se aseamănă, dar se și deosebesc în intenție sau în practica hermeneutică. Este vorba de studiile și istoriile scrise de Eugen Negrici¹ și Cornel Ungureanu², doi istorici care fac o explorare critică a literaturii române din perspective și cu obiective diferite, însă care dovedesc cu relevanță faptul că studiul istoriei literare nu este încă epuizat sau vetust, că el nu înseamnă doar ariditatea categorisirilor, a inventarelor, a tipologiilor, ci înseamnă mai degrabă pasiunea rescrierii, a completării și corectării nuanțate a tabloului ce definește cuprinzător fenomenul literar al secolului XX.

Modelele lor de practică a istoriei literare propun o viziune ce chestionează implicit strategiile de analiză și sinteză exersate până la ei, căci instrumentele critice care sunt puse în uz cu mare rafinament intelectual sunt folosite pentru a rediscuta canonul și specificul ethosului literar-artistic național din perspective plurale. Astfel ceea ce putem lesne constata este că, așa cum afirmă Reinhart Koselleck, „istoria este mereu mai mult sau mai puțin decât ceea ce se spune despre ea, după cum limba exprimă întotdeauna mai mult sau mai puțin decât ceea ce se întâmplă efectiv în istorie”.³ Acest adevăr este luminat de opera celor doi critici și istorici literari care stau consecvent în gardă și *se distanțează* de formulele obișnuite ale

¹ Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Cartea Românească, 2008; *Literatura română sub comunism*, 1948-1964, Cartea Românească, 2010, ed. a II-a revizuită.

² Cornel Ungureanu *Istoria secretă a literaturii române*, Editura Aula, Braşov, 2007.

³ *Conceptele și istoriile lor. Semantica și pragmatica limbajului social-politic*, Editura Art, Bucureşti, 2006, trad. G.H. Decuble și M. Oruz, p. 70.

practicii lecturii istoricului sau criticului oarecare și care demonstrează că au înțeles că expunerea ideilor presupune nu doar exactitatea și justetea critică, nu doar economia sensului și validarea științifică a afirmațiilor, ci afirmarea unui *stil* care să dea viață ideilor, conceptelor, categoriilor, argumentelor. Instrumentele criticii axiologice și hermeneutice sunt prezente la Eugen Negrici și Cornel Ungureanu într-o țesătură ce face posibilă cuprinderea literaturii luate ca obiect de studiu dintr-o perspectivă complexă, cât mai largă, putem spune, fără a angaja prețiozitatea dobândită a termenului, interdisciplinară.

Studiile lor se înscriu în ceea ce Reinhart Koselleck numește istoria făcută în *concepțe dinamice*. Așadar, ceea ce este operabil și convergent la cei doi intră în dialog cu ideea de explorare pluralistă și dinamică, problematizantă și creatoare, deoarece ambii explică și în același timp reinventează structuri de semnificație, contextualizează și totodată creează sensul și semnificația așezării operelor și autorilor în ordinea lor canonică. Dimensiunea plurală a perspectivei critico-istorice a celor doi se ordonează în funcție de câțiva poli: centru-periferie, canon-marginalitate, *insider-outsider*, național-european (ex. Mitteleuropa periferiilor, geografiile literare din preocupările lui Cornel Ungureanu), scriitori mari-scriitori minori, autohtoni-deteritorializați etc. Așadar metoda istoricilor noștri „compensează un deficit empiric printr-un proiect de viitor” (Koselleck), print-un proiect dinamic și progresiv, ce presupune privirea nouă, proaspătă, desvrăjită de preocuparea singulară (prezentă și, înțelegem bine de ce, derulată pe aceste coordonate de refugiu în perioada regimului totalitar) pentru un inventar făcut doar pe criterii estetice, tipologice sau istorice. Negrici și Ungureanu rescriu istoria literaturii române cu luciditate, cu apetitul pentru demitologizare, dar și pentru stabilirea unei juste măsuri pentru fiecare proces, grupare, scriitor, canonic sau marginal, în parte. De la *iluziile literaturii* se face trecerea la momentul de trezire, la desvrăjirea care nu ținea doar de o componentă ideologică, nu despre aceasta este neapărat vorba, ci despre cum reușesc cei doi să pună în practică un mod de a înțelege procesele literare, devenirea autorilor, reprezentările create despre ei de exegeza anterioară, modul de funcționare a orizontului de așteptare și spectacolul complex al receptării în momentul publicării, dar și în vreme. Citind cărțile lor, putem constata că Negrici și Ungureanu (re)fac explorarea literaturii române nu atât din interior, ca evoluție organică, ci din unghiuri distincte, care să interogheze, dar și să valideze valoriozările anterioare (a se vedea comparația frecventă a lui Negrici cu studiul *complexelor literaturii române* al lui Mircea Martin). Se poate observa că la cei doi limbajul nu este doar simplu instrument al demonstrației, ci factor activ care surprinde, survolează și întemeiază sensurile, coagulează conținuturile de adevăr critic ce fac substanța unei istorii literare. Ungureanu și Negrici sunt rafinați cunoscători ai datelor literaturii noastre și în același timp foarte buni comparațiști, dar și excelenți naratori, așa cum G. Călinescu sau Nicolae Manolescu apreciau că trebuie să fie un istoric al literaturii.

Memoria exersată. Istoria literaturii române *de la origini până în prezent* este proiectul tuturor istoricilor obiectivi, exhaustivi, numai că această tentație a fost chiar de G. Călinescu amendată. În „Tehnica criticii și a istoriei literare”, acesta susține și recompune modelul critico-hermeneutic german al *gestaltismului*, considerând că istoricul, dacă nu găsește structurile în exteriorul sau la suprafața operelor, trebuie să le caute în interior, să le descopere sau să le inventeze. Deci obsesia obiectivității este anulată, fiind compensată de activitatea prospectiv-creatoare a istoricului.

Modelele scrierii istoriei literare în context românesc trec și prin expresia subiectivității selective și critice a istoriei de valori, a criticii axiologice sau a istoriei critice, așa cum o practică N. Manolescu, Eugen Simion, Mircea Zăciu, Aurel Sassu, Ion Pop, Mircea Scarlat, Ov.S. Crohmălniceanu, Laurențiu Ulici, Radu G. Țeposu, ș.a. Toți istoricii procedează de fapt prin „tehnică” subiective, dacă nu personale, cel puțin interpersonale, căci ce este istoria literaturii, ca oricare știință a memoriei, dacă nu o înseriere de adevăruri obținute prin cercetarea anterioară a mai multor exploratori: documentariști, arhiviști, cercetători, istorici, critici, teoreticieni, esești, redactori de ediții critice etc.?

Practicarea istoriei literare așa cum o găsim la Ungureanu și Negrici se bazează pe o nouă lectură, pe descifrarea unor substraturi oculte până mai ieri, pe descifrarea unei „istorii secrete” pentru care memoria colectivă și cea individuală nu sunt probabil foarte pregătite. Ceea ce s-a întâmplat cu orizontul românesc de receptare și sensibilitate aparține unui fenomen subtil și în același timp agresiv, invaziv, de contaminare cu interpretări, valorizări pe care istoria noastră cultural-politică le-a elaborat timp de peste cincizeci de ani, creând reprezentări eroice, mitice, voievodale, sanctificând uneori excesiv, idealizând, uneori fără simțul măsurii⁴. De aceea, este de înțeles de ce, apariția unui studiu precum al lui Eugen Negrici a stârnit controverse, a produs diferite reacții, rețineri, a stimulat opinii divergente și idei polemice, a produs în final emulație și a redeschis problema canonizării și a interpretării fenomenelor literare în contexte mai largi. Chiar dacă opțiunile demitizării, ale dezvrăjirii imaginii aurorale asupra literaturii noastre au generat luări de poziție vehemente în rândul unor critici și istorici ai literaturii, efectul în câmpul cultural a fost obținut, căci rediscutarea canonicilor a început să capete noi forțe, să împrăspăteze reprezentările impuse de autoritatea criticii literare, să reorganizeze autentic, corect și moral viziunile, să valorizeze aspecte inedite care ieșeau la suprafață din acea tulburare a apelor. Explicația importanței *efectului Negrici* în istoria literaturii române actuale se poate găsi undeva mai aproape de teritoriile studiilor culturale, sau ale teoriei efectului estetic, sau ale sociologiei culturii, decât de cele ale teoriei literaturii. Pornind de la faptul că mentalitățile se schimbă, e de menționat aici opinia lui Mircea Martin, care analizând cauzele decăderii simbolului și ale devalorizării, ale relativizării valorilor morale, consideră că: „Asistăm la o forfotă partimonială materială – și atât. Cât despre devalorizarea valorilor morale, ce să mai vorbim? Punerea însăși a problemei, în condițiile date, frizează ridicolul”. Tendința generală este fie de a idealiza excesiv, fie de a uita care sunt vechile modele, de a le depăși datorită faptului că sunt considerate anacronice, revoluate. Momentul în care trăim este defavorabil rememorărilor, bilanțurilor simbolice,

⁴ Mircea Martin vorbește despre acest fenomen al mitizării exagerate, despre mecanismele de manipulare ale memoriei colective în comunism prin saturația eroicului și prin schematizarea și ideologizarea reprezentărilor culturale, a valorilor autohtone în eseu „Care este patrimoniul nostru moral și simbolic?”, „Cuvântul”, nr. 8 / 2006. Analizând fenomenul „decăderii simbolului”, Mircea Martin subliniază: „E greu astăzi, la noi, nu numai de construit, ci și de imaginat o memorie colectivă cât de cât unitară, o memorie cât de cât mai larg împărtășită, privitoare chiar la trecutul recent. Memoria colectivă este spațiul unor tensiuni și dispute, la fel ca și spațiul colectivității înseși. Și totuși, eu cred că unul dintre factorii care condiționează o comunitate (umană, socială) este chiar comunitatea de memorie (spre a relua termenul lui Pierre Nora) sau comunitatea memoriei pe care nu o concep ca o omogenitate monolitică, dar ca o convergență simbolică rezultată din opțiuni dificile, din dispute prelungite și depășite. O asemenea memorie comună se construiește printr-o lucrare asupra memoriei, menită să reducă partizanatele și resentimentele, presiunile deviate sau distructive. Iar în centrul acestei comunități de memorie situez ceea ce numesc patrimoniul moral și simbolic. Cred în necesitatea și actualitatea acestei teme, deși constat că nimeni nu o abordează, dimpotrivă, mulți par să o desconsidere”.

deoarece ne aflăm „într-un timp care «nu (mai) are răbdare pentru astfel de întreprinderi»”. Mai mult, criza desimbolizării pare să fie situată de Martin în faptul că trăim într-o lume a transparenței aparente a ecranului⁵. Teoreticianul culturii așează patrimoniul moral și simbolic în centrul *comunității de memorie*, comunitate care la noi a trecut prin scindările regimului comunist, prin formele de ficționalizare a adevărului istoric, dar și prin cele de învăluire a acestuia sau de redare oblică a proiectării sale literar-artistice. Ori efectele actuale sunt de fapt inversate: bagatelizare, schematizare și parodiare, în cel din urmă caz, în câmpul literaturii, savoarea livrescului postmodern acționează ca singura formulă paradoxal salvatoare, de reconversie a codurilor și de reșezare a lor în normalitate.

În concepția profesorului Martin *patrimoniul moral și simbolic* reprezintă „acel depozit de umanitate pe care îl reținem din istoria mai îndepărtată sau mai recentă pentru că îl considerăm purtător de semnificație, de valoare și de exemplaritate”, iar identificarea lui presupune un act de conștiință, o *alegere* și o *recunoaștere* în și prin valorile pe care le cuprinde⁶. Această idee este preluată cu ocazia aceleiași dezbateri despre patrimoniul simbolic și de Caius Dobrescu⁷, eseistul care precizează existența a două stări culturale în care se află individul în momentul identificării înțelese ca „proces cognitiv și social prin care unui anumit act îi este atribuită, în mod consensual, calitatea de simbol al unor valori morale esențiale”: este vorba de *identificarea cu* și *identificarea ca*. În fapt, comunitatea memoriei implică în mod organic și o comunitate de patrimoniu, pe care Martin o consideră nucleul ei dur. De asemenea, este de reținut ideea că patrimoniul spiritual structurează memoria identitară și fixează conștiința identitară, legitimând indivizii și comunitatea.

Am trecut prin această buclă, tocmai pentru a spune că *identificarea ca istoric* nu mai poate legitima specialistul, care descrie fenomenele de dinaintea de 1989, *prin identificarea cu* toate modelele anterioare de interpretare istorică (aceasta chiar dacă atât Negrici, cât și Ungureanu și-au configurat parțial „o sistematică” viziune asupra istoriei noastre literare, și-

⁵ „În era comunicațiilor și a comunicării generalizate, nu pare să mai rămână prea mult loc pentru o comunicare simbolică”, *ibidem*.

⁶ „Se înțelege că un asemenea patrimoniu nu se primește și nu se transmite de la sine: identificarea lui presupune un act de conștiință, o alegere. Alegem și, implicit, ne alegem în raport cu patrimoniul pe care îl recunoaștem și în care ne recunoaștem. Dar, evident, înainte de recunoaștere este nevoie de cunoaștere. Mai cu seamă în acest domeniu, recunoașterea este periclitată de ignoranță ori pur și simplu de indiferență. Nu numai patrimoniul cultural și artistic tangibil se deteriorează din cauza neglijenței noastre, ci și acela intangibil, spiritual.(...) Spre a evita confuzii posibile e nevoie să precizez că acest patrimoniu este unul virtual, imaginar. Îl purtăm cu noi, așa cum purtăm și amintirea unei lecturi, a unor emoții artistice puternice, fondatoare sau restructuratoare. El se modifică de la o vârstă la alta, dar se coagulează în adolescență. Putem vorbi de un patrimoniu (moral și simbolic) imaginar, așa cum vorbim de o bibliotecă imaginară sau de un muzeu imaginar. Ultimul termen mă obligă la încă o precizare: ca și în cazul muzeului imaginar, nu e vorba de o muzeificare, ci de o prezență vie și activă. Patrimoniul nostru moral și simbolic - individual sau colectiv - structurează o memorie identitară și fixează o conștiință identitară. Prin intermediul lor ne legitimăm în fața noastră înșine și în fața altora. Este neapărat nevoie să adaug faptul că patrimoniul (moral și simbolic) individual nu este - și nici nu e recomandabil să fie - unul fondat exclusiv pe valori naționale. Cu cât formația unui individ este mai temeinică, mai bogată, cu atât aria referințelor lui simbolice se lărgește și șansele de a alege sunt mai numeroase. Nici măcar patrimoniul (moral și simbolic) colectiv nu se compune numai din elemente furnizate de istoria națională. Adoptarea unor repere ale universalității și, desigur, confruntarea cu ele reprezintă acte cu atât mai necesare, mai indispensabile, în cazul țărilor mici, al culturilor mici, necunoscute și nerecunoscute, obligate mereu la un efort legitimator suplimentar”, p. 17-18, în *Dilemele identității. Forme de legitimare a literaturii în discursul cultural european al secolului XX*, coord. Andrei Bodiu, Rodica Ilie, Adrian Lăcătuș, Ed. Universității Transilvania din Brașov, 2011, Mircea Martin, „Patrimoniul nostru moral și simbolic”, pp.11-23.

⁷ *Diversitate, ambiguitate, incertitudine*, în „Cuvântul”, nr. 8 / 2006.

au definit stilul și metoda, și-au coagulat proiectele și cărțile urmărind o construcție metateoretică⁸ personală încă dinainte de căderea lui Ceaușescu). Aceste modele indetificatoare nu mai pot funcționa la Negrici și Ungureanu în mod perfect, prin suprapunere congruentă, pentru că revizitarea trecutului se face acum, evident, din alt unghi, din alte ritmuri ale sensibilității și din altă viziune asupra cunoașterii spectacolului lumii literare românești, și de bună seamă fără compromisuri, fără temeri și cu o altă responsabilitate morală (nu doar recuperatorie, compensatorie sau de restituire, ci și de rediscutare a canonului estetic).

Dincolo de modelul hermeneutic de înțelegere a culturii și literaturii române prin paralelismul dezidealizant al *complexelor* (Martin) sau al *iluziilor* (Negrici), putem valorifica foarte pertinent modelul sintetic al patrimoniului simbolic sau al memoriei culturale identitare, model propus de Martin și Dobrescu și aflat, chiar dacă aparent din exterior spre interiorul literaturii, oarecum în contiguitate cu abordările practicate de Negrici și Ungureanu în modalitățile de arhivare și recompunere patrimonială a valorilor literare românești. Istoria literară nu este altceva decât o formă specială și dinamică a patrimoniului cultural, ea asigurând atât cadrele unei comunități de memorie simbolică, dar și formele de prestigiu cultural (așa cum ar spune Pierre Bourdieu, dictate de *dispozițiile* și *luările de poziție* ori de tensiunile produse în raporturile de forțe ale *habitusului*: personalități literare, reviste, grupări, receptori).

Lectura istoriei. A practica tehnica lecturii istoriei, așa cum procedează Ungureanu sau Negrici, înseamnă a face un exercițiu de memorie culturală, o hermeneutică deconstructiv-constructivă, reîntemeietoare, bazată pe discernământ și responsabilitate, pe lecturile proaspete și în același timp temeinic documentate ce surprind *viața cărților* (A.Lăcătuș), destinul măștrilor și al discipolilor, al epigonilor sau refuzaților, neeludând crizele identitare, obsesiile criticii, fantezmele culturale. De adăugat că, dacă Eugen Negrici urmărește panoramic-sectorial literatura română (dintre anii 1948-1964), în structuri incisiv comprehensive, în retorica demascatoare, demitizantă, (conexiunile și comentariile sale fiind în spiritul criticismului activ, implicat, subiectiv pasional, debusolând așezările canonice și așteptările exegetice și de receptare), în schimb, Cornel Ungureanu procedează selectiv, discret, intuitiv, aparent anecdotic. Istoria scrisă de el devine inițiatorul unor explorări ulterioare, te lasă în posesia unui cifru, dar și în căutarea altor chei de lectură, ce par marginale, însă contigue, în profunzime, cu așteptările imaginarului proiectat de opera autorilor analizați, istoricul oferind piste inedite pentru lecturi recuperatoare. Desenul său hermeneutic este în filigran, explicativ, mai puțin alert, ci savurând misterele, comprehensiv și aflat în organicitatea ca de puzzle a întregului edificiu al operei, căutând să reflecte și ceea ce nu se vede la suprafață, și ceea ce alții nu au revelat.

⁸ precum policentrismul cultural, „marcă a unui cosmopolitism cu totul specific”, în cazul istoricului bănățean, v. Adrian Lăcătuș, „Comparatismul lui Cornel Ungureanu sau devoțiunea Republicii literelor în Post-Imperiu”, în *Literatura română contemporană. Eugen Negrici și Cornel Ungureanu*, coord. Andrei Bodi, Ed. Universității Transilvania Brașov, 2011, pp 207-213, sau Dumitru-Mircea Buda, „Explorări în cartografia virtuală a spațiului literar”,. Acesta din urmă observă că aparenta discontinuitate a proiectului arhitectonic și arheologic, în același timp, al istoricului se estompează în „simultaneitatea și pluralitatea organică a unui unic proiect-șantier aflat în continuă forfotă și expansiune”, col.cit., pp.188-197.

Eugen Negrici se lasă posedat de spiritul dubitativ implicat în reorganizarea interpretărilor, a viziunilor, a ordinii valorice, investește energii reformatoare, luciditatea sa se rostogolește în argumentația tăioasă în deconstruirea tabuurilor, a intangibilității canonice, a infailibilității ierarhiilor impuse de istoria și critica anterioară. Negrici posedă nu doar patosul rediscuțării valorilor, ci și demonul chestionării complexelor, a iluziilor culturale ce definesc și structurează stereotipurile mentale. Deși profesor de istoria literaturii române, detestă idolatria, este anticanonizant, tocmai pentru a verifica și pentru a revalida ordinea canonică, este anticonservator, tocmai pentru a face din gândirea sa asupra istoriei literaturii un factor de perpetuare spiritual-patrimonială a valorilor (în sensul responsabilității și al exemplarității asumării morale a propriei opțiuni intelectuale, sens discutat și de Mircea Martin în ceea ce privește virtualul patrimoniu simbolic), prin dezbareri și replici devenite un fel de ferment intelectual (re)activ-creativ. Ca atare, suntem de acord cu afirmația lui Carmen Mușat potrivit căreia Eugen Negrici scrie „o carte-manifest ce pune sub semnul întrebării o serie de aspecte ale fenomenului cultural românesc”⁹: „agonia spiritului critic, tendințele de după 1989 de reprimare a inițiativelor de primenire a canonului, cultivarea pioșeniei față de literatura română ca bun național fragil, cultul capodoperelor, credința în perenitatea valorilor și verdictul ireversibil”¹⁰. Așezat de către Paul Cernat în continuarea triadei istoricilor critici ai dezvrăjirii – Paul Zarifopol, Șerban Cioculescu, Eugen Lovinescu (parțial) –, Negrici continuă discursul „anticlasicizant” al acestora, nefiind niciodată „partizan, rigid, unilateral sau dogmatic. Vehemența sa polemică se îmbină cu simțul nuanței și suplețea evaluărilor, cu retractări și relativizări avenite, greu de găsit în discursul generațiilor mai noi. Un exemplu: deși evident de partea „sincroniștilor” occidentalizanți, apreciază superlativ *Princepele* și *Săptămîna nebunilor* de Eugen Barbu și deplînge blocada moral-politizată din ultimul deceniu și jumătate împotriva operei acestui prozator”¹¹.

Pentru a conchide, *Iluziile literaturii române* reprezintă pentru cultura noastră actuală o carte „cu valoare de credo, rezultat al unei experiențe de-o viață și al unei îndelungate meditații critice asupra destinului literaturii / culturii române. Dar și o viziune de ansamblu asupra ei din perspectiva libertății postdecembriste. Libertate față de tabuurile strategice ale „patrimoniului cultural național”, dar și libertate față de rigiditatea scolastică a canoanelor academice”¹². În sensul analizelor de până acum privind ideea de patrimoniu moral și simbolic, putem afirma că modul în care își articulează Negrici argumentația se opune memoriei culturale și conștiinței critice cărora li s-au șterpelit în comunism credibilitatea și simțul lucidității. Dacă lecția lui Negrici va fi asumată, acest lucru va fi constatat în anii ce urmează, în funcție de bogăția dezbatărilor pe care le va genera, dincolo de replicile de moment, de cronicile, recenziile și luările de poziție imediate. Caius Dobrescu susține că patrimoniu simbolic se discută și prin sau *mai ales* prin analiza și asumarea *conflictelor*, a *incertitudinilor*, a *ambiguităților*, de aceea sperăm ca destinul acestor cărți să fie profund legat de viitorul practicii istoriei literare românești ca act asumat de cultură, desprins de limitele sale naționale și contextualizat în dialogul internațional.

⁹ „Literatura română între complexe și iluzii”, în revista „Observator cultural”, Nr. 183 / 18-24 septembrie 2008.

¹⁰ Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Cartea Românească, 2008.

¹¹ „Puncte în minus pentru o literatură iluzionată”, în „Observator cultural”, Nr. 183 / 18-24 septembrie 2008.

¹² *Ibid.*

Dacă Eugen Negrici practică modelul detronării mitogenetice și argumentația sa depășește semiotica și teoriile receptării, analiza categoriilor estetice (fie acestea și negative, împrumutate de la Hugo Friedrich, în ceea ce privește paradigma modernistă), ori psihologia colectivă și studiile de imaginar, Cornel Ungureanu procedează în studiul său la extinderea unghiului de cuprindere a literaturii din perspectiva istoriei mentalităților, a geopoliticii și a geografiei literare central- europene, din perspectiva relevării formelor și a forțelor de proiectare auctorială a scriitorilor centrali sau periferici. Istoria sa pare făcută „pe fărâme”, însă urmărește alianța dintre macroistorie și microistorie, capacitatea de cuprindere analitico-sintetică are asigurate flexibilitatea și talentul translării de la Istorie la istoriile personale și înapoi. Astfel sunt analizate producțiile folclorice românești în contextul balcanic văzut ca „Europă Centrală”, de asemenea sunt contextualizate Școala Ardeleană și discursurile sale legitimizează, Eminescu, prin „subconștientul imperial” și sub tensiunile „dezvrăjirii lumii”, Slavici, trecut prin „iluzia geopolitică”. Reliefulurile „văzute și nevăzute” ale geografiei cultural-literare întocmite de Cornel Ungureanu se revelează într-o sinteză care aduce alături cosmopoliți și deterritorializați, asimilați și exilați, utopici și sceptici, etc. Rescrierea istoriei noastre literare ca formă a „istoriei secrete” nu uită explicațiile estetice în detrimentul celor sociologice sau geopolitice și antropologice. Istoricul recitește „clasicii”, însă se detașează elegant de interpretările anterioare, capitolele sale deținând aura unor descoperiri inedite, în care viziunile particulare ne asigură că dincolo de sursele „marginale” citate, perspectiva din care ar trebui să privim opera scriitorilor aleși ar necesita o schimbare de poziție, o modificare a unghiului de reflecție. Un exemplu: Bacovia este recitat din perspectiva poeticii spațiului și a imaginarii rupturii (prin recurs la Cezar Petrescu, Ion Pop, Constantin Călin). Spațiul literar este nu doar cel al diferențelor sociale, etnice, al diversității, ci și al desprinderilor de orizonturile tradiționale, de centru și armoniile sale. De aceea locul pentru Bacovia pare mai degrabă un „non-spațiu”, un loc ce „anulează identitatea”, ce ignoră sau amendează istoria, sincronizându-se cu agonia „imperiiilor muribunde”, cu estetica lui Trakl, a lui Celan sau a altor expresioniști, care îl fac pe poetul nostru să noteze același tip de angoasă, aceeași „desprindere”, ce generează implicit despărțirea de tradiționalism, „îl fac unul dintre modernizării lirismului nostru. Comparațiile cu Kafka, cu Blecher, cu Fundoianu, din ce în ce mai frecvente în exegeza de ultimă oră, sunt legate – spune Cornel Ungureanu – de tipul de ruptură (și în consecință de insularitate) pe care o realizează poezia bacoviană. Iar «insularitatea» poate anunța avangarda schițată de Tzara, Vinea, Fundoianu ș.a. Poate să decidă momentul inaugural al avangardei românești”¹³. Bacovia este văzut de Ungureanu ca un „marginal”, atât prin discursul liricii sale, cât și prin comportamentul său boem, antisocial: „El este un exponent al marginilor, al eșecului, al căderii. El poate să-și amintească doar momentele eșecului său: cel interior”¹⁴. Observăm limpede că, dacă Negrici este vocea afirmațiilor radicale, căutând prin sprinturi alerte o anume independență a actului critic, autonomie în judecata critică, (în siajul manolescian: „Nu compatibilitățile fac critica”), Ungureanu, în schimb, produce un discurs critic al anamnezei culturale, dar nu doar pentru a confirma păreri, ci pentru a recontextualiza, pentru a descoperi falii, rupturi, inadecvări, piste

¹³ „Bacovia: ofertele subteranei”, în Cornel Ungureanu, *Istoria secretă a literaturii române*, Editura Eula, Brașov, 2007, p.400.

¹⁴ *Idem*, p 402.

neexplorate de semnificație¹⁵. Așteptările generate de paginile „istoriei secrete” nu confirmă decât parțial istoria rarităților, a anecdoticii ori căderea în istoria circumstanțială, căci Ungureanu păstrează echilibrul și măsura științifică, redesenând profiluri sub forma unor medalioane în care exercițiul critic merge de la document la reprezentare, de la factologii, elemente de istorie a izvoarelor sau a contextelor, la caligrafierea sigură a istoriei fragilității subiectului înscris în textul literaturii, o istorie implicită și simultană a fragilității narațiunilor ideologice ale identității culturale naționale, o istorie a reprezentărilor plurale a adevărului literaturii române în contextul central-european și global. Prin acestea asemănarea cu excursul critic al lui Negrici. Istoriile amândurora sunt delimitări distanțat asumate față de modelele de interpretare anterioare, scrieri responsabile de verdictele pe care le dau asupra crizelor și obsesiilor identitare, asupra peisajului literar românesc, lecții vii, interogative și autentice¹⁶ de explorare a fenomenului literar/ cultural românesc.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Valorificarea identităților culturale în procesele globale", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.

¹⁵ A se vedea, pentru exemplificare, încercarea de a deschide dezbateră despre avangarda noastră dinspre accentele uitate, dinspre opțiunile, afinitățile, angajările și dezangajările unor scriitori precum: Geo Bogza, Gellu Naum și Virgil Teodorescu.

¹⁶ A se vedea și Cornel Ungureanu, *Petre Stoica și regăsirea Europei Centrale*, Editura Palimpsest, București, 2010